

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

– мүлікті түгендеу кезінде артық мөлшерді анықтау.

Материалдар түскен кездегі әрекеттер тәртібі:

Жоғарыда аталған әдістердің бірімен құрылыс учаскесіне келіп түсетін ТМҚ-ны қойма меңгерушісі санына (салмағына, көлеміне) сәйкестігін мұқият тексеруі, сондай-ақ учаске бастығы (прораб) олардың ілеспе құжаттарда көрсетілген ассортимент пен сапаға сәйкестігін тексеруі тиіс.

ТМҚ барлық параметрлері ілеспе құжаттарға сәйкес келген жағдайда:

1. Барлық ТМҚ тиісті ресімделген бастапқы құжаттама негізінде ІС:Бухгалтерия ақпараттық жүйесіндегі материалдық жауапты тұлғаның қоймасына баланстық шотқа кіріске алынуы тиіс: 1310, 1311, 1312, 1320, сатып алу-сату шарты, жүкқұжат, қабылдау-тапсыру актісі және заңнама тәртібінде белгіленген өзге де құжаттар болуы тиіс.

2. Өндіріске (құрылысқа) бірден түсетін ТМҚ (ерітінді, бетон және т.б.) 1310 шоттары арқылы да есепке алынады, бұл ретте 1311 шотына өндіріске біржолғы көшу бірден құрылады.

3. Ағымдағы күнгі барлық түсімдер ІС:Бухгалтерия ақпараттық жүйесінде көрсетілуі тиіс: сол күннің соңына дейін фактураланбаған жеткізілім ретінде, ал жеткізілім күнінен кейінгі күні сағат 11.00-ге дейін кеш жеткізілген жағдайда есепке алу жүйесінде сатып алуға өтінім болған жағдайда ІС:Бухгалтерия ақпараттық жүйесіне «Түсімдер» құжаты көрсетілгеннен кейін оған реттік нөмір беріледі, оны одан әрі салыстыру үшін жүкқұжатқа жазу керек[5].

Қорытындылай келе, автокөлік жолдарын салу жобаларының нәтижелерін оңтайландыру үшін бухгалтерлік есеп пен аудитті тиімді ұйымдастыру өте маңызды. Қаржылық менеджменттің сенімді әдістерін қолдана отырып, мүдделі тараптар жобаның бүкіл өмірлік циклінің ашықтығын, есептілігін және тиімділігін арттыра алады. Бухгалтерлік есеп стандарттарын сақтау, аудиттің қатаң процедуралары және тәуекелдерді басқарудың белсенді шаралары дұрыс шешім қабылдауға және инфрақұрылымның тұрақты дамуына ықпал етеді. Сайып келгенде, есеп беру және ашықтық мәдениетін дамыту қоғамдық сенімге ықпал етеді, мүдделі тараптардың өзара әрекеттесуіне ықпал етеді және автомобиль жолдары инфрақұрылымы жобаларын сәтті жүзеге асыруға ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. «Құрылыс ұйымдарындағы үстеме шығыстарды есепке алу ерекшеліктері» Акашева В.В., Морозкина Т.С. // Жас ғалым. 2020. № 18. 324-327.
2. «Құрылыстағы үстеме шығыстарды бюджеттеу» / Разгоднова Е.П., Лапкина А.С., Акашева В. В. // Экономика және кәсіпкерлік. 2021. №12-3 (65)828-832.
3. «Автокөлік жолдарын салудағы бухгалтерлік есеп» Иванов А.А. 2019 ж. 153-155.
4. «Автокөлік жолдарының құрылысында бухгалтерлік есеп пен аудитті ұйымдастыру» Петров В.Б.// Құрылыс саласындағы кәсіпкерлік. 2022 ж.
5. «Жалпыға ортақ пайдаланылатын автомобиль жолдарының жол қозғалыс қауіпсіздігінің аудиті және инспекциясы бойынша Ұсынымдар» ҚР Ұ 218-142-2017. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/E17000185AD>

ТАУАРЛЫ - МАТЕРИАЛДЫҚ ҚОРЛАРДЫ ЖӘНЕ АЙНАЛЫМ КАПИТАЛЫН БАСҚАРУ ӘДІСТЕРІН ТАЛДАУ

Ұзақбаева Сымбат

symbatuzakbayeva@gmail.com

3 курс «Есеп және аудит» тобының студенті

Экономика факультеті

Л.Н.Гумилеватындағы Еуразия Ұлттық Университеті (ЕҰУ), Астана

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы мен рентабельділігін қамтамасыз етуде

тауарлы-материалдық қорлар мен айналым капиталын тиімді басқару маңызды рөлді атқарады. Көптеген ғалымдар тауарлы-материалдық қорларды және айналым капиталын басқару әдістері бойынша мақалалар, ойлар, шығармашылық жұмыстар қалдырған.

Г.В.Савицкойдың ойынша, материалды тұтыну және материалдық өнімділікке аса маңызды көңіл бөліну қажет. Терең түсіну үшін мынадай мәселелердің шешімін қамтамасыз ету қажет:

1. Материалдық қамтамасыз ету қызметінің жоспарларының шынайылығын бағалау, сондай-ақ олардың орындалу дәрежесін өлшеу;
2. Қорларды, резервтерді қолдану және пайдалану тиімділігінің деңгейін бағалау;
3. Қолдану және пайдалану тиімділігіне әсер ететін жалпы және жеке көрсеткіштердің өзгерістерін зерттеп, бақылау;
4. Материалдық ресурстарды үнемдеудің ішкі резервтерін анықтау және оларды одан әрі пайдалану жөніндегі белгілі бір іс-шараларды жасау.

Д.А. Ендовицкийдің ойы Г.В.Савицкойдың айтқан пікіріне ұқсас келеді.

Д.А.Ендовицкийдің ойынша, мынадай мәселелерді шешу қажет:

1. Материалдық қорлардың құрамының және көлемінің өзгеру үрдісін анықтау;
2. Өзгеру үрдістерінің нақты себептерін анықтау;
3. Материалдық-тауарлы қорларды пайдалану жөніндегі қызметтің тиімділігін арттыру резервтері мен қорларын анықтау.

Зерттеушілер материалдық қорлардың анализін өткізуде бірнеше қадамдарды ұсынады.

В.Г.Когденконың ұсынысы бойынша, мынадай қадамдарды көреміз:

1. Материалдық-тауарлы қорлардың құрамы мен құрылымының талдауы;
2. Материалдық-тауарлы қорлардың өзгеру динамикасын талдауы;
3. Материалдық-тауарлы қорлардың қоймаларда болу ұзақтығын талдауы;
4. Материалдық-тауарлы қорлардың нақты құнының олардың оңтайлы көлеміне сәйкестігін талдау.

В.А.Черновтың ұсынысы бойынша, мынадай қадамдарды көреміз:

1. Материалдық-тауарлы қорлардың жай-күйін талдау;
2. Материалдық-тауарлы қорлардың тиімділігін талдау;
3. Материалдық-тауарлы қорларды факторлық талдау;
4. Материалдық-тауарлы қорларды оперативті және салыстырмалы талдау;
5. Материалдық-тауарлы қорлардың операциялық қозғалысын имитациялық талдау;
6. Материалдық-тауарлы қорлардың белгісіздік жағдайында коммерциялық үрдістерін басқаруды имитациялық талдау.

Жалпы материалдық-тауарлы қорлардың талдау кезінде қандай әдістерді қолдану қажеттілігі өндіріс орнының қандай өнім өндірумен немесе қандай қызмет көрсететінімен байланысты болып табылады.

Тауарлы-материалдық қорларды басқару әдістеріне мынадай әдістерді жатқызуға болады:

1. ABC талдауы;
2. XYZ талдауы;
3. JIT талдауы;

Әр әдіске жеке тоқталып өтейік.

ABC талдауы – өндіріс орнының ресурстарын маңыздылығына қарай жіктеуге мүмкіндік беретін әдіс болып табылады.

ABC талдауы әмбебап маркетинг құралы болып табылады, сондықтан ол кәсіпорын өнімдерін, клиенттерді, қызметкерлерді және жеткізушілерді талдау үшін қолданылады. Ресурстарды жіктеудің бұл әдісінің қарапайымдылығы оны бизнестің әртүрлі салаларында қолдануға мүмкіндік береді. ABC талдауы сұранысты дәл болжауға және өнімді өндіру мен сақтауға қажетсіз шығындарды болдырмауға көмектеседі. Ол баға стратегиясын жетілдіруге, ресурстар мен қаржылық шығындарды оңтайландыруға, қорларды басқару тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

ABC талдауы бизнестің әртүрлі салаларына және ресурстарына бейімделуі мүмкін болғандықтан, келесі түрлерге бөлінеді:

1. Компанияның тауарлық-материалдық қорына ABC талдауы;
2. Барлық ассортименттің ABC талдауы;
3. Клиенттердің ABC талдауы;
4. Компанияның жеткізушілерінің ABC талдауы;
5. ABC персоналын талдау;
6. Компанияның бөлімшелерінің ABC талдауы;
7. ABC инвестициялық талдау.

Бұл талдаудың артықшылықтарына жатады:

1. Маңызды өнім немесе қызмет түрлеріне назар аударуға жақсы мүмкіндік береді;
2. Қорлардың деңгейін оңтайландыруға жәрдем етеді.

Кемшіліктеріне жатады:

1. Үнемі талдау жүргізуді қажет етеді;
2. Дәлсіздіктің болуы;
3. Сұраныстың маусымдылығы немесе жеткізу уақыты сияқты басқа факторларды есепке алмауы.

Талдауды өткізудің кезеңдеріне мыналар жатады:

1. Мақсатты нақтылау, анықтау;
2. Талдау объектісін таңдау;
3. Әр объектінің параметрін анықтау;
4. Әр параметрдің пайыздық үлесін табу;
5. ABC жай-күйін таңдау, тағайындау.

XYZ талдауы – кәсіпорын ресурстарын тұтыну сипатына және белгілі бір уақыт циклі ішінде олардың қажеттіліктеріндегі өзгерістерді болжау дәлдігіне байланысты жіктеуге мүмкіндік беретін талдау.

XYZ талдауы бүкіл ассортиментті үш топқа бөледі:

1. X - әрқашан тұрақты сұраныс, болжамның дәлдігі барынша жоғары болады. Вариация коэффициенті 0–10%.
2. Y - тұрақты сұраныс аз, болжау оңай емес, көптеген әртүрлі факторлар бар: маусымдық, апта күндері. Вариация коэффициенті 10–25%.
3. Z - ең күтпеген сұранысқа ие өнімдер. Вариация коэффициенті 25%-дан жоғары.

Бұл талдаудың артықшылықтары:

1. Нақтылық, дәлдік;
2. Қолданудың оңайлылығы, қарапайымдылығы;
3. Әмбебаптылығы;
4. Сатып алуды жоспарлауды жақсартуға көмек көрсетеді;
5. Қауіпсіздік қоры деңгейін оңтайландыруға жәрдем етеді.

Талдаудың кемшіліктері:

1. Сұранысты ғана талдап, кіріс туралы анықтама бермеуі;
2. Төменгі маусымда вариация коэффициенті күрт артуы мүмкін, бұл өнімнің Z санатына түсуіне әкеледі.
3. Ұзақ мерзімді статистика.

ЛТ талдауы- қоймадағы қорлар мен ресурс шығындарын азайту тәсілі. Бұл әдіспен қажетті тауарлар, құрамдас бөліктер немесе материалдар ғана сатып алынады және өндіріледі. Ал қойма басқа тапсырыстарды күтумен толтырылмайды.

Бұл талдау өнімге деген нақты сұранысты қанағаттандырады және жаппай өндіріске қарама-қарсы болады. Екінші жағдайда, тауарлар көп мөлшерде өндіріледі, қоймада жатып, тапсырыстарды күтеді. Just-in-Time менеджменті арқылы компания өнімдерді шағын партиялармен және тапсырыс бойынша шығарады.

Бұл талдаудың артықшылықтары:

1. Сақтауға шығындарды азайтады;
2. Тауарлы-материалдық қорайналымын арттырады.

Талдаудың кемшіліктеріне жатады:

1. Мердігерлермен тығыз ынтымақтастықты, байланысты талап етеді;
2. Құралдардың, жабдықтардың бұзылу жағдайына сезімтал болып келеді.

Айналым капиталын басқару әдістеріне 3 әдіс түрін жатқызамыз:

1. Айналым коэффициенті;
2. Өтімділікті талдау;
3. Бюджеттеу.

Айналым коэффициенті- бұл коэффициент кезең ішінде айналым капиталының қанша рет кіріске айналатынын өлшейді.

Бұл талдаудың артықшылықтары:

1. Айналым қаражатын пайдалану тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.
2. Оңтайландыруға арналған резервтерді анықтауға көмектеседі.

Талдаудың кемшілігіне айналым капиталына әсер ететін барлық факторларды есепке алмайтыны жатады.

Өтімділікті талдау- бұл талдау кәсіпорынның ағымдағы міндеттемелерін төлеу қабілетін бағалайды.

Бұл талдаудың артықшылықтары:

1. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын бағалауға мүмкіндік береді.
2. Банкроттық қаупінің алдын алуға көмектеседі.

Кемшілігіне статистикалық көрсеткіш және болашақта болатын өзгерістерді есепке алмайтыны жатады.

Бюджеттеу- бұл әдіс айналым қаражатын пайдалануды жоспарлауға және бақылауға мүмкіндік береді.

Артықшылықтары:

1. Шығындарды оңтайландыруға көмектеседі.
2. Айналым капиталын басқару тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Кемшіліктері:

1. Болашақ кірістер мен шығыстар туралы нақты ақпаратты талап етеді.
2. Уақытты қажет ететін және қымбат болуы мүмкін.

Қандай әдіс таңдалса да кәсіпорын өзі таңдайтын болады. Кәсіпорын оны өзінің қандай қызмет атқаратынына немесе қандай өнім өндіретініне байланысты таңдайтын болады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/obzor-podhodov-k-provedeniyu-analiza-materialno-proizvodstvennyh-zapasov>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-metodov-upravleniya-zapasami-i-oborotnymi-sredstvami/viewer>
3. <https://sendpulse.kz/support/glossary/abc-analysis>
4. https://www.moysklad.ru/poleznoe/shkola-torgovli/xyz-analiz/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com
5. Радионов Р.А Анализ методов управления запасами и оборотными средствами// Экономический анализ: теория и практика. – 2020.

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Хабибулла Нұрилла
nurillabi3@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультеті «Есеп және аудит» бағытының 3курс
студенті Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - Уразбаева З.О